
VII.

Egy modern teizmus és a lelki evolúció.

I.

Az emberi hivatás tekintetében egy modern teizmusnak nagyon kevés közössége van a tradicionális teizmussal. A történeti kereszténység a megváltás szükségét hirdeti: a modern teizmus pedig a nevelés szükségét. Ha valaha a megváltásra utal, teszi azt az élet teljességének értelmében. Bármit hirdet teológiai vagy praktikus szempontból, az ember erkölcsi és lelki természetének következtetésein alapszik.

Egy modern teizmus sok lelkesítő tanítást talál a négy evangéliumban. Egy gazdag ifjú Jézushoz jött és megkérdezte őt, „Mester, mi jót cselekedjem, hogy az örökéletet elnyerhessem?” Ez egy szöveg fejen találó kérdés volt, amely egy nyílt és kielégítő választ kívánt. Mit mondott Jézus? „Tartsd meg a parancsolatokat!” Hogy félreértés ne történjék, megemlített egy néhány parancsolatot, jelezvén, hogy melyekre gondolt. Ezek mind az erkölcsi életre vonatkoztak. Ha a fiatal ember be akar lépni az örökéletbe, *itt és most* kell helyesen élnie. Amikor a megváltás különböző evangéliumaira gondolunk, amelyeket a különböző keresztény felekezetek hirdetnek, nagyon fontos az, hogy mit nem mondott Jézus.

A megváltás szót azonosították a régi gondolattal, hogy a világ elveszett és meg kell menteni. A modern teizmusból ez a gondolat eltűnt. Többé nem áll fenn az a meggyőződés, hogy a világ elveszett, hanem inkább az, hogy fejletlen s szüksége van nevelésre és lelki idomításra. Ez egy teljesen különböző nézőpont és a megváltás szó ebbe nem talál bele. A modern teizmus egy másik ideát képvisel, tehát egy másik szót használ. A megváltás, mint olyan, nem érdekli. A keresztény egyházat ösztökéli, hogy dolgozza át a megváltás evangéliumát az élet teljességének értelmében és hogy ejtse el a megváltás szót. A régi tartalom kivett belőle.

A hagyományos teizmusban Isten, mint a világ egyeduralkodója jelenik meg, igazgatván a világot emberi lényekkel, mint alárendeltjeivel, kik dicsérik őt és engedelmeskednek neki, mint mennyei királynak. Istent „nagyhatalmú Atyának“ gondolták, sok tekintetben pedig, mint a cár alattvalói egyeduralkodójukat: „kis Atyának“ (Atyuska).

A kereszténység feltételezte, hogy az isteni igazgatás kihívó ellenszegüléssel találkozott s az ember-faj ellenségeskedésbe került Istennel. A kereszténység gondoskodott az utról, mely által Isten újra kibékülhet a világgal. Mi most tudjuk, hogy a megváltásnak az az útja századok spekulatív kifejlődését igényelte. A válaszból, amelyet Jézus a fiatal embernek adott, világos, hogy ő semmitsem tudott arról.

A történelmi kereszténység, egy vagy más uton, azt magyarázta, hogy az ember bűnbeesése az isteni igazságszolgáltatást és az isteni igazgatást kell, hogy igazolja. A kereszténység célul tűzte ki, hogy ezt elérje a bűnhődés tanítása (doktrinája) által. A jó élet teljesen másodrendű volt a hitvallással szemben Krisztusban, mint valaki személyes megváltójában. A hagyományos keresztény evangélizmusban kifejtették, hogy az erkölcs nem érinti a megváltás kérdését. Világos, hogy a megváltás a politikai jelleg természetű volt. Kormányzati és legális volt. Isten parancsolatai törvényszerű alapszabályok természetében voltak lefektetve. Aki megvallja a megváltó hitet, megváltása egyszer s mindenkorra érvényes (eléretett).

A negyedik Evangéliumban olvassuk: „Azért jöttem, hogy életük legyen és hogy életük teljesebb legyen.“ A modern teizmus a megváltást a teljes élet értelmében magyarázza. A viszony a nagy Lélek és az emberi lélek között élet- és nem egy politikai viszony. Nem kellene a kormányzat értelmében gondolkoznunk. Az Istent nem úgy kell elgondolnunk, mint egyeduralkodót alárendeltjei felett, hanem mint a végtelen életet, akiben élünk, mozgunk és létezőnk.

A modern teizmus így rámutat a radikális és áthidalhatatlan különbségre a hagyományos teizmussal szemben. A különbség aközött van, ami törvényes és törvényen alapuló eljárás és ami éltető és élő. A két teizmus nem tartalmaz több közös vonást, mint a szavazás és adófizetés a friss levegő használatával és a vizívással. A tények különböző osztályát képviselik. A gondolkodásnak különböző utjait képviselik Istenről és az emberről s az embernek Istenhez való viszonyáról.

Az emberi elhivatás kérdései az élet kérdései. Gondoljunk például a magra, amely valamilyen csodálatos úton önmagába zár életerőket. Tegyük fel, hogy tudna gondoskodni; tegyük fel, hogy ismerné a legjobb élethez szükséges feltételeket. El tudnók-e képzelni a magot, hogy egy államilag fentartott telek után vadászson és azt várja, hogy jobban nőjön azon a helyen csupán csak, mert az állami birtok, megpróbálva így rendbe jönni a kormányzattal? Nem, elvárnók, hogy a mag sokkal okosabb legyen s inkább azt tudja meg, hogy a napsugaraknak milyen hőmérséklete, a termőföldnek milyen minősége, a nedvnek milyen mennyisége tudná legjobban előállítani az élet és fejlődés számára a táplálékot. Megtalálván a pontot, mely a helyes feltételeket nyújtja, beágyazná magát oda és nőne. Biztosítva lenne, mert egybeillő az élet legjobb feltételeivel. Nem beszélénk róla, azonban mint „megváltott”-ról. Azt mondanók, hogy ez egy egészséges növény. Minden élő dolognak csupán az szükséges, hogy beillő legyen az Isten-teremtette élet-feltételekbe s aztán, hogy éljen és nőjön. Ha úgy tetszik, tovább beszélhetünk a megváltásról, de életet értünk alatta.

Az emberélet: fizikai és lelki élet. Meg kell találnia és be kell tölteni az élet feltételeket, amelyek nem törvényes alapszabályok dolgai, hanem a természetéi. A régi világ sohasem ismerte el a dolgok természetét. Következésképen az élet problémája volt, megtalálni Isten törvényes alapszabályait és engedelmeskedni azoknak. Az isteni akarat egy kihirdetett törvény volt és egy megmáshíthatatlan parancsolat.

A modern világban azonban elismerjük a dolgok természetét. Méltányolni kezdjük az erkölcsi alapelvek és az erkölcsi rendszabályok közötti disztinkciót. Bármiféle dolgok, a tisztelet és az integritás, a hűség és testvériesség, a kötelesség és áldozat: erkölcsi alapelvek. Az erkölcsösség alapszabályai, más részről embercsinálta erkölcsi kódexei a világnak. Jézus mondotta: „Tartsd meg a parancsolatokat”. A parancsolatok, amelyekre utalt, nem adattak Mózesnek a Sinai hegyen. Ezek a tapasztalat becikkelyezett eredményei voltak. Minden nagy vallásnak meg vannak a maga erkölcsi kódexei. A régi időkben ezek mind össze voltak kapcsolva a természetfeletti szankciókkal s mégis sok tekintetben azt képviselték, amit az ember ösztönösen magáévá tett a tapasztalat által, mint az élet éltetője által. Törvényes rendszabályaik egy némelyikébe felölelték az erkölcsi alapelveket, felfedezvén a társadalmi tapasztalat által,

mint amelyek lényegesek az élethez s mint amelyeknek engedelmességni kell. Kimagasló pontjaikban sok bennük a közös vonás. De ezek többé-kevésbé mind elferdültek, elkorcsosodtak a tudatlanságban és előítéletben kialakult meggyőzések, szokások és hagyományok által, amelyek gyakran nagyobb jelentőséget öltöttek fel, mint maguk az alapelvek. Jézus sokat elítélt népének ezen meggyőzései és hagyományai közül, amelyek a teljes élet útjában állottak. „Ha a ti igazságotok nem múlja felül az írástudók és farizeusok igazságát, soha sem mentek be a mennyeknek országába“.

A modern világnak sok idejébe kerül felfedezni, hogy az erkölcsök az élet principiumai és nem pusztán társadalmi konvenciók. Amikor mi a természet törvényeihez és saját lelki természetünk törvényeihez igazodunk, Istenbe illeszkedünk bele és ez minden, amivé lenni tudunk.

Amikor a mi fizikumunk Istenhez igazodik, megtelik éltető erővel: egészségesek vagyunk. Nem beszélünk az egészséges emberről, mint „megváltott“ emberről. Ha úgy tetszik beszélhetünk, de ez nem a természetes első gondolat. Amidőn valaki megnyeri az igazságot, értelmileg Istenhez illő. Birhat-e többet, mint az igazságot? Csupán több igazság után törekedhetik, hogy a tévedéstől megszabaduljon, mert minden tévedés bizonyos mértékig veszélyezteti a megváltást vagy az életet. A lelki megváltás, a jellem és a jellem a legfőbb dolog. Valaki fizikailag egészséges lehet, de durva lehet. Idomított, nevelt értelemmel bírhat és lehet egy gazember. Emlékszem egy emberre, ki eldobta az életét, mert értéktelennek vallotta azt. Egy valaki, aki ismerte, ezt mondta: „Évekkel ezelőtt egyike volt a legtöbbet ígérő fiatal embereknek, kiket valaha ismertem, de hiányzott belőle az erkölcsi szilárdság“. Nem tekinthetjük-e őt úgy, mint egy fiatal embert, ki eldobta lehetőségeit, mert nem volt erkölcsi szilárdsága? Nem volt „megváltva“, mert nem kultiválta az egyenesség és önfegyelmesség megacélozó szokásait.

Ugyanez a tragédia megy végbe az érzéki embernél, a szenzualistánál. Élete egy irányba szűkül le. Elveszíti az erőt, hogy fenköltten gondolkozzék és mélyen érezzen. Megelégedetté válik az élet egy alacsony szintjén, ahol az érzékiesség csatát veszít önmaga felett. A primitív érzések elhasználódnak, ha kivételesen csak azokat vesszük igénybe.

Tragédia követi a gyarló erkölcsi természetet, amely helytelenül értelmezi a szabadság utáni vágyat, mint a féktelenség iga-

zolását. A nagy többség félreérti a szabadságot. Férfiak és nők felkiáltanak: „Szabad leszek. Élni fogom az életemet. Kielégítem a természetemet“. Mondhatják a modern teistának: „Ha a megváltás az élet teljessége, akkor az a megváltás, amit én akarok“. Amit ők az élet teljessége alatt értenek az az emocionális kifejezés teljessége, de nem az élet teljessége. Inkább érzékiség és fölfújt egoizmus. Egy végzetes félreértése a szabadságnak. Nem lehet szabadság az, ami nem alkalmazkodik a szabadság törvényeihez. Nem valódi szabadság az, amely nem fogadja el és nem tölti be a kötelességeket, amelyek a rendszabályozatlan szabadság utját állják.

Az élet kötelességet jelent és a kötelességek jönnek először. Ezek megelőzik a testnek vagy a léleknek bármilyen követelését. Nem venni tekintetbe a kötelesség követeléseit, annyi, mint az önzésnek szolgájává válni, aminek csak egy célja lehet: az élet elvetélése. „Az, akinek füle van a hallásra, hallja“ — az önfejűt és érzékenyt, akinek az emocionális erő az igazi gazdagsága, korlát nélkül és rosszul irányítva, a legkeserűbb tévedésekbe kergetheti.

Ha nincs jellemünk, nincs életünk. A jellem a legfontosabb kerete lényünknek, mert ha valakinek az egészsége hiányzik, de még van jelleme, felülkerekedhet e korlátoltságon, nagy személyé válhat és talán nagyon fontos dolgokat művelhet a világban. Valóban a kis körben, amelyben egyénileg élünk, tudjuk-e, hogy a leggyöngédebb, legszimpatikusabb és legtámogatóbb munkák közül mennyit végeznek szenvedő emberek. Egy személyről beszélve, aki éveken át gyengélkedett s bizonyos időben nagyon szenvedett, korlátozva és kitagadva sok tekintetben, valaki azt mondta: „Nehéz megpróbáltatásokon ment át, de nyugodtan és kellemesen.“ Gondolkozzunk csak, mit mondanak e szavak az önmagával s a kétségbeeséssel folytatott küzdelemről, mely mégis nagy győzelemmel végződött.

Mi tehát a jellem? A helyes életben szerzett (nem adott) szokás. Valaki lehet jellemes, de érdemileg nem kiváló, lehet, hogy nem sokat tud a világ filozófiáiról, tudományairól, történelmeiről, irodalmairól. Valóban, lehet egészen tudatlan, de jellemében a legfőbbet bírja. A jellem a diszciplína eredménye. megszerzés. Gyarapodás. Az Üdvhadsereg embere kérdi: „Megváltattál?“ Azaz, elfogadtad-e Krisztust, mint személyes megváltódat? Ha igen, azt mondaná: „Megváltattál.“ Azaz, betöltötted a megváltás feltételeit. Egy modern teista így mondaná: „Nem, te csak

elindultál a megváltásra. Csak az első lépést tetted meg. Életed elhajlott a megváltás felé, a jobb élet felé." A hagyományokban hívő felelheti: „Ha a meggyőződésem helyes, én biztonságban vagyok, de ön nincs. Ha önnek van igaza, én még mindig biztonságban vagyok, így az én állásom biztosabb, mint az öné." A modern teista tovább kitart: „Ha igazam van, ön nincs biztonságban, hacsak az élete nem helyes. Az esetben biztosan védve lesz, bármi a hittani nézőpontja. Az ön értelme nyitva kell álljon az igazság előtt és rá kell bíznia magát az igazságra, amint azt látja s lelkét naponkint az életben a legjobbnak kell felajánlania. Természetesen, ha önnek igaza van, én nem vagyok biztonságban, de engem nem érdekel a biztonság az ön értelmezésében“.

III.

Egy modern teista lelkesedéseit az élet valóságaiból meríti és azokban a valóságokban találja legfőbb tekintélyeit, az életre. A régi tekintély, az „így mondja az Úr“ gyengülőben van. Az nem a valóságok hangja s a tömegek még sem ismernek semmi mást, sokan pedig erkölcsi anarchia felé sodródnak, mely számunkra helyrehozhatatlan kárt jelent. A régi tekintély jobb volt a semminél, azonban mind kevesebb lesz a jelentősége. Viszont táplálni azt az ideát, hogy az erkölcsök nem egyebek, mint konvenciók, helyi szokások és társadalmi hagyományok, gyászos tévedést jelent. Maga az élet az, amely kinyilatkoztatja a tévedést.

Életfelfogásunknak a valósággal kell foglalkoznia. Honnan jött erkölcsi és lelki lényegünk? Nem a teremtés egy közvetlen aktusából, hanem a fejlődési folyamatból. Mögöttünk a fejlődés hosszú folyamata, vissza egészen az ember-előtti világig és onnan a „világ-anyagig.“ Az emberi hivatást a lelki evolúció értelmében kell értenünk.

Igen fontos dolog elképzelni, hogy az ember erkölcsi és lelki életét a fenmaradó-érték szempontjából értsük meg. Az ilyen szempont jelenti, hogy a belső élet kifejlődésében a természetes kiválasztás bizonyos szerepet játszott, nemcsak az emberi életben, hanem az emberit megelőző életben is, ahol az erkölcsiség meggyökerezése található, ahol az élet bizonyos szokásai az élet természetes kiválasztásához vezettek. „Menj a hangyához, te rest.“ Menj a mókushoz, a méhekhez is, menj az állati szülőkhöz, ahol az óvatosság és takarékoság, az együttműködés, bátorság szoká-

sait, s a szülői gondoskodást és a kicsinyekért való önfeláldozást találod. Mindezek a szokások s még sok más, fennmaradó-értékkel bírnak. Ez egy kemény és kegyetlen kiválasztó folyamat volt a lelki evolúcióban és még folytatódik tovább.

Az emberi életben, részben tudatalattian a primitív emberben, részben tudatosan a későbbi emberben, az erkölcsiség fennmaradó értékkel bír. Ha az igazi erkölcsök elhajlottak, a természet maga lépett fel, kiszabta büntetéseit és visszahozta az életet a fennmaradó értékekhez, a növény, lelki értékekhez, a hatalom, a meggazdagodás, igazság és együttműködés értékeihez. Az emberiség így van alkotva. Amikor mi ennek tudatára ébredünk, látjuk, hogy erkölcsi tekintélyünk való lényünkben van, a törvények által, melyek szerint élnünk kell. *Kell*, mert való lényünkhöz, a személyiségnek fennmaradásához tartozik.

Még ahhoz a ponthoz is eljutottunk, ahol képesek vagyunk látni, hogy a művelődésnek egy nemzetközi erkölcsi rendszert kellett felépíteni, ha fenn akart maradni.

Következésképpen, a vallás inspirációi ma ezeket a fennmaradó értékeket kell, hogy szolgálják a legjobb belátásunk szerint. Mindenre, ami becsületes és jó hírnevű, gondolnunk kell, mert ennek fennmaradó értéke van. Az élet fennmarad ezekben és ezen értékek által. Ezek nélkül elgyöngül, kiszíntelenedik, összeesik és kihül.

IV.

Az emberiség hivatását a lelki evolúció folyamatában látszik megtalálni. Ha itt alkalmaznók a megváltás szót, azt mondanók, hogy az egy progresszív dolog, nem valami amit egyszer s mindenkorra el lehet érni, hanem, amit fejlődéssel érünk el; mely fejlődés, egy sokoldalú folyamat. Valamikor az volt a hit, hogy bebosszátást lehet nyerni a mennybe egy jelszó által. Valaki megvallhatta a megváltó hitet és belépett. Azonban, ha a mennyei állapothoz az embernek fel kell nőnie, az ő igazi lénye kell, hogy kiterjedjen a megértésben, idealizmusban, az akarat megerősítésében, egy állandó és végnélküli erőfeszítés által.

Egy modern teizmus a lelki evolúciót úgy magyarázná, mint a dolgok természetéből folyó éltető valamit, amelytől nem lehet elmenekülni, amelyet nem lehet megcsalni, sem lebecsülni, akár gyermekek, akár felnőttek vagyunk. A vallásunknak lelkesítenie

kell bennünket, hogy fentartsuk magunkban a legmerészebbet és legjobbat, hogy folytassuk a belső életünk kultiválását elmélyülő tudással, méltánnyal, erkölcsi és lelki fegyelmezésünk megerősítésével. A lelki evolúció egy ily folyamata bizonyos mértékig az önirányítás folyamata. Az önirányítás alatt a belső élet eszményi célok felé fejlődik, de nélküle a folyamat megfordul az alacsonyabb élet irányába. Ez az a szörnyű válaszút, mellyel az emberiség szemben találja magát egyénileg és kollektíve. Az alacsonyabb élet folytonosan, konokul kitart, ördögi praktikával, sodor és küzd, hogy az elveszett teret visszanyerje, hogy kielégítse az alacsonyabb ént, hogy a személyiséget a null pontig zsugorítsa össze, az állati élet színvonalára süllyesztve. A magasabb élet érzi az eszmények vonzalmát, előtérbe helyezését az igaznak, jobbnak, a lelkiismeret belső jóváhagyásának, a kielégülésnek, — békének és boldogságnak. A lelki tehetségek törekszenek, hogy kifejezzék magukat a növésben és fejlődésben, az erőben, melyek ellentállanak az alacsonyabbnak és elérik a magasabbat; hogy kifejtsék a szükséges erőfeszítést és áldozatokat a lélek életéért. Ilyenek az adottságok, amelyekben a lelki evolúció helyet foglal, amelyekben egyénileg és kollektíve be kell töltenünk igaz hivatásunkat.

Az emberiség nagy látói az utat megmutatták nekünk. A názáreti ember mondotta: „Szeresd a te felebarátodat, mint tenmagadat“. Az első gondolatra az alapelv nem világos. Az embertárs szeretete olyan kell, hogy legyen, mint az „én“ szeretete. Az önszeretet így a zsinórmérték, mégis az önszeretet az, ami állandóan szembe állít bennünket az önzéssel, azzal a valósággal, amely lekicsinyeli a belső életet. A második gondolatra megfordítjuk az alapelvet, úgy, hogy azt mondja: „Szeresd úgy önmagadat, mint embertársadat kellene szeretned“. Hogy értsük ezt? Embertársunkban azt szeretjük, ami szeretetreméltó. Ha e tekintetben nem ismerjük őt elég jól, érezhetünk iránta jóakaratot, mint emberi lény iránt, az ő emberi lehetőségeivel és szükségleteivel. Tisztelhetjük benne az isteni természetet. Érezhetjük, hogy úgy kell bannunk vele, hogy ezáltal kifejlesszük és megerősítsük benne ezt a természetet, kiemeljük jóságát, előbbre vigyük jóllétét. Nem ez-e az útja az önszeretetnek, szeretete az isteninek mi bennünk, kifejlesztése a jónak, előbbre vitele egyéniségünkben a legbátrabbnak és a legjobbnak, betöltése hivatásunknak az élet legjobb dolgaiban?

Az élet útja és igazsága így kettős utnak látszik: a belső kifejlődés útja, az önuralom, önművelés, növekedés, az önirányítás

megerősödésében, méltánylásban és megértésben; és egy kifelé hajló ösvény, az életet másnak adni, az énből más helyébe lépni, más javáért. „Minden ember viselje a maga terhét“: — az önművelés útja. „Egymás terhét hordozzátok s így töltsétek be Krisztus törvényét“: — a másokért való élet útja. A két ösvény egymás mellett együtt szalad, néha egybe kapcsolódnak, de mindig kiegészítik egymást a lelki élet növényében és kulturájában.

A két ösvény nem a pokoltól távolodik, hanem az alacsonyabb élettől, a triviálistól, az egóista éntől egy nagyobb, fontosabb, a megbecsült, tisztelt, előtérbehelyezett én felé, amely a belső élet megújulása által, a törekvések és célok, kielégülések és aspirációk szintjének a felemelése által művelődik.

Ez a megvalósult én, követve bennünk a velünk született idealizmus ösztönét, hogy kinőjük a kicsinységeket és elérjük a teljes életet.

Gondolkozzatok, mit jelent a faj számára a tudatlanságból a tudásba nőni, pl. az egészség törvényeinek a megértésébe belefejlődni, azok megértésére rájönni. Gondolj a milliókra, akik meghaltak, akik olyan fájdalomban és szenvedésben nyütték el kimerült életük, amelytől ma mentesítve lehetnének. Ma annyival többet tudunk s mégis oly kevés a tudásunk! Emlékszem egy kis fiúra, aki beteg lett s akinek apja segítségért folyamodott a legbölcsebb orvosokhoz. Egy tanácskozás után az egyik közülük, egy barát, az apa vállára tette a kezét s azt mondta: „Öreg barátom, nem tudjuk, hogy mi a baj.“ A tudatlanság terhe sok és borzasztó, a háború, a fájdalom, a szegénység és betegség terhe, ipari, erkölcsi és vallásos terhek mind félelmet és nehézséget támasztanak az életben, mert most itt, majd ott nem tudja a világ, hogy mi a baj. Továbbá szánalomra méltó a dologban az, hogy a világ gondolatai és energiái nem annyira a terhek lerázása körül összpontosul, mint a bekövetkezendő élet képzelt terrorjai körül. Mily szánalomra méltó a mult és jelen annyi elpazarolt erőfeszítése a sok kutatásban, plakátirozván az isteni büntetést, amiről semmi bizonyíték nincs.

V.

A saját lelkét és embertársait illetőleg, minden embernek kiváltsága, hogy élet-küzdelmét, fejlődését és megváltását kialakítsa. Ez valóban egy küzdelem. Örökkétartó. Egy borzasztó sodródás

van folyamatban a modern életben az önzés és önbezárkozottság s számtalan dolog körüli önző összpontosítás felé, mely az érzékeken keresztül örömet tud szerezni. Viszont sohasem volt ilyen kor, midőn az ember ennyire próbálta ellensúlyozni az érzéki gyönyöröket áspirációkkal, hogy jót tegyen a világban, visszafizessen valamit a társadalom tárházába azon gazdagságból, melyet elég szerencsés volt élvezni, hogy valami önként felajánlott szolgálatot tegyen az emberi jóllét érdekében. Nap-nap után, különböző alkalmakkor, ezren meg ezren a legelfoglaltabb emberek szentelnek időt és gondolatot az emberi támogatásnak és a világ jobb élete művelésének. A semmi más csak-üzletember ma egy ritka és lesújtó látvány.

Érezhető, hogy nincs mentség számára, hacsak történetesen nem az az ember, aki üzlete ideális oldalát meglátja és az után néz, hogy az jótékonyan illeszkedjék bele az emberiség életének szolgálatába, hathatósan támogatva és fejlesztve azt.

E napokban mind jobban belátjuk, hogy lelki evolúciónkat nem biztosíthatjuk a világtól elválasztva, amelyben élünk. Ez az, amiért a hagyományos kereszténység individuálista evangéliuma olyan kézzelfoghatóan időszerűtlen. Semmiféle individuálista megváltás nem lehetséges. Semmiféle mennyet nem lehet teremteni egyénekből, akik önmagukat váltják meg. Lelkileg úgy fejlődünk ki, amint az életünk kiegészítően hozzátartozik másoknak életéhez. Ismerek egy takarítónőt, aki annyira tudatlan, amennyire a XX-ik században lehetséges. Értelmét belepték a jelek és csodára vonatkozó előítéletek, de a szíve helyén van. Az élete egy állandó szolgálat, nehéz, de szeretetteljes „kiegészítően hozzátartozik“ mások életéhez. Ő a kettős ösvényen halad. Az értelme nagy mennyiségű megváltást szükséget, azaz, tudást és megértést, de lelki fejlődése folytatódik egy gazdag és szép belső fejlődésben és külső szolgálatban. Méltányos lenne azt mondani, hogy mindannyiunk értelme nagy mennyiségű megváltást szükséget, azaz, sokkal több tudást és meggazdagodást és még mindig vehetnők a kettős utat.

Azt mondhatnók továbbá, hogy a modern életben egy borzasztó sodródás van a durvaság és kőszívűség felé. A kőszívű férfi vagy nő egy meggátolt fejlődést mutat a lélek legfontosabb területén, a szív, az érzés-területén. Az önzés, a hatalom és olcsó eszmények s különösen az emberekben való csalódások kemény szívüekké törekszenek tenni bennünket. Ismerek egy embert, akit barátja megcsalt. Teljesen ki volt rabolva, s újra kellett kezdje az életet, amit ő eredményesen meg is tett. Lassan-lassan a csaló

maga elveszítette a pénzét és nagyon szerencsétlen állapotba került, nemcsak önmaga, hanem családja szempontjából is. Bizonyos barátok gyűjtő ívet indítottak felsegélyezésére. Minden szándék nélkül az ívet odaadták annak az embernek, akit megcsalt. Megnézte, gondolkozott egy pillanatig, mondván: „Ez az ember egyszer halálosan megsebezett, de azért aláírom.” Valakinek nagy embernek kell lennie, hogy ezt mondhassa, oly nagynak, hogy ne legyen szívtelen, hogy meg tudjon bocsájtani, hogy ne mérgezze meg a saját belső életét a visszafizetés és gyűlölet gondolataival.

Egy éltető vallás, amely a kettős úthoz vezet, megment bennünket a szívtelenségtől. A lelki evolúció megáll annál a pontnál, ahol szívtelenné lettünk.

Egy éltető vallás, amelyik így elsősorban az élet fenmaradó értékeivel foglalkozik, hirdeti, hogy semmitől sem kell félnünk, csak az alacsonyabb természet felülkerekedésétől. Semmitől sem kell félnünk, csak a büntetésektől, amelyek elkerülhetetlenül a velejárói az ilyen fölülkerekedésnek. Ok és okozat! Valami rossz megtörtént, a következmények ott vannak, akár tudomásul vesszük, akár nem és ha az ily következmények felhalmozódnak a teljes bukás, legnagyobb tragédiához vezetnek. Megfigyeltem a fiainkat a közép- és felső iskolákban. Láttam azokat, akik tehetős családoktól jöttek. Valaki azt gondolná, hogy minden előnyt élveznek. De a nagy választás előttük van. Boldogan sikert arathatnak, vagy szomorúan elbukhatnak. Minden a belső életük irányától függ. Az ő látszólagos előnyeik ellenére ez az irány lefelé hajolhat és ha úgy lesz, elbuknak. „Adtok-e alkalmat fiaitoknak az élet hátrányainak megismerésére?” — kérdezte egyik gazdag apa a másikat. A kérdés rámutatott arra az elgondolásra, hogy az életben nemcsak az előnyök fontosak.

A fenmaradó, a növvő értékek éltető következményei a jó magaviseletnek, éltető visszahatásai bennünk a jó gondolatoknak és cselekedeteknek. Az igazi erkölcsök, amelyeket a világ most próbál felfedezni, az élet és a valamivé levés éltető utjai. A világ próbálja megszabadítani magát az időszerűtlen konvencióktól és megteremteti a konvenciókat, amelyek erkölcsi és lelki valóságokat képviselnek.

VI.

Mérhetetlen fontosságú, hogy kitartsunk az emberi lélek legfőbb értékelése mellett. Nem kell félrevezettetnünk a jelenkor fi-

lozófiái közül egyik által sem, amelyik a személyiség transzcendens jelentőségét lekicsinyli. A személyiség önmagából kiindulva páratlan. Ha halhatatlan, a saját természetéből folyik. Ha isteni, érdemes a megváltásra. Egy pillanatra sem kellene, hogy az élet erkölcsi és lelki jelentőségének a felbecsülését csökkentse bármely benyomás, melyet a végtelen világegyetem keretével való összehasonlítás gyakorol reánk. Nem lehet elég gyakran ismételni, hogy nincs semmi jelentőség a pusztá kiterjedésben, összehasonlítva a minőség és érték fontosságával, a lelki értékekével, amelyeket nyerünk és megtartunk. Az ilyen minőség kultiválása a mi emberi hivatásunk. A hivatás teljesen attól függ, hogy mi megy végbe a mi belső életünkben, azon uton, mely-felé az életet irányítjuk, ahogyan az életet vesszük és értékeljük.

Ha tehát lelkünk hivatására gondolunk, a lelki evolúció értelmében, rájövünk, hogy az elméletet át kell vinni a gyakorlatba, az életbe s ez egy végtelen kiváltság és végtelen felelősség. Ha az alkalmat felhasználjuk, ezen az alapon eredményre jutunk. Ha elszalasztjuk, aszerint nyerjük az eredményt. Életmód és következmények! Szokások és jellem! A belső élet lefelé sodródhatik, vagy fölfelé ívelhet. Ha csak akkor törődünk a fölfelé íveléssel, amikor minden elképzelhető dolgot, amellyel törődünk, elvégeztünk; időnk arra sohasem marad. Csupán annak mély meglátása, hogy lelkeinket a csúcson kell tartanunk, indít arra, hogy időt találjunk.

A lelki evolúció egy végtelen növésnek (gyarapodásnak) az elképzelése. A modern időkben az ember tudományos haladása a folyamatot illetően megdöbbentő. Az ember hova-tovább egy alkotó ágens; alkotó, együtt-működő a saját fejlődésében. Az út a további fejlődésre mindig nyitva áll, különösen az értelem világában. „Végtelen lehetőségek vannak ez irányban,” mondja Dr. Hrdlicka és hozzá teszi: „egy teljesen általános méltánylása mind-ezen akaratnak egyszerre nagy jelentőségű erkölcsi tényező lesz. Egyike lesz a jövő vallása fő oszlopainak.”¹

Valóban a lelki evolúció feltételez egy örökké tartó folyamatot. Nem szükséges megkísérelnünk földi tapasztalatunkon túl eső részleteket elképzelni. Csak meg kell tartanunk a józan hitet és megtalálni az utat annak megvalósítására a mindennapi életben.

¹ Outlook 1929 szept. 18.